

ואתחנן ב

הנחתו, ד"כשהוא מניח מניח של יד ואח"כ מניח של ראש דכתיב וקשרתם לאות על ירך והדר והיו לטוטפות בין עיניך" (וכנפסק ברמב"ם⁴), ואמאי הקדים הרמב"ם תפילין של ראש לתפילין של יד?

ותמיהה זו היא לא רק במנין המצוות, אלא גם בגוף ההלכות עצמן, דבכל פעם מקדים הרמב"ם הלכות תש"ר להלכות תש"י, החל מריש הל' תפילין שכי' "ארבע פרשיות אלו כו' ונקראין תפילין ומניחין אותן על הראש וקושרין אותן על היד", וכן אח"כ: בריש פרק ב' בכתיבת הפרשיות, מתחיל "כיצד כותבין את ה' תפילין של ראש כו' (ואח"כ) ושל יד כותבין אותם כו'"; בפ"ג בעשיית הכתים – "כיצד עושים תפילין של ראש כו'".

בלשונו במנין המצוות שבריש ס' היד (מ"ע יב) "לקשוור תפילין בראש" (ע"ש) – ולכן הקדימם גם הרמב"ם.

אבל נוסף שצ"ע בעצם התי', הרי מוכן גודל הדוחק לתרץ כן הקדמת הרמב"ם השל ראש להש"י בכ"מ.

(4) מנחות לו, א.

(5) הל' תפילין פ"ד ה"ה.

(6) ולהעיר משאלות פ' בא (שאלתא מה בתחלתה) "דמחייבין דבי ישראל . . תפילין בראש" הון (ואח"כ) ותפילין בדרעיהון".

(7) משא"כ בההלכות אודות שניהם יחד, פע' מים מקדים של ראש ולפעמים של יד (ראה פ"ג: ה"ז (בין של ראש בין של יד), שם ה"י (בין ש"י בין ש"ר), שם ה"ד (בין ש"ר בין ש"י), ה"ט (וראה שם ה"ז), פ"ד ה"ג, שם ה"ד, ואכ"מ.

(8) ה"ב.

א. במנין המצוות שבריש הל' תפילין, כתב הרמב"ם (אודות שתי המצוות שכי' – הלכות אלו): א) להיות תפילין על הראש, ב) לקשרם על היד.

וכבר תמהו מפרשים על זה שהקדים הרמב"ם כאן תפילין של ראש לתפילין של יד (וכן בספר המצוות שלוי, שמנה תפילין של ראש לפני תפילין של יד) – שהרי זה היפך סדרא דקרא, דנפסוק מפורשי' "וקשרתם לאות על ירך (והדר) והיו לטוטפות בין עיניך", וכן הוא סדר

(1) מצוה יב"ג. וכן במנין המצוות שלו בריש ס' היד (אבל בס' המדע – ירושלים, תשכ"ד – הובאה גירסא מכת"י, דשם מצוות תש"י באה לפני תש"ר).

(2) פרשתנו ו, ח. וכן הוא סדרם בשאר ג' פרשיות דתפילין (בא יג, טו, שם, טז, עקב יא, יח).

ולהעיר מפי' זוהר עה"פ (שה"ש ח, ו) שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך – ד, חותם על לבך" הוא תש"ר (דהיינו רצועות של ראש דתליין על לבא"), ו"חותם על זרועך" היא תפלה של יד (תקו"ז תכ"ב (סה, ב). לקו"ח שה"ש רד"ה שימני (מה, א), וראה הנסמך שם) – תש"ר קודם לתש"י. ונת' הטעם לסדר זה ע"ד החסידות באמרי בינה ש' התפילין פ"ל. ע"ש.

(3) בשו"ת בנין שלמה (למהר"ש כהן מ"צ דווילנא) ס"ד מתרץ ע"פ המובא בסה"ד (ד"א תתקל) בוויכוח משה רבינו עם ר"ת, דמשה אמר שצ"ל קשירה בשל ראש, כי "וקשרתם לאות" קאי על של ראש, "שהם לאות" – ונמצא, שבכתוב הקדים ש"ר לש"י. ומפרש שזוהי שיטת הרמב"ם שהזכיר (פ"ג סה"א) רק קשר הרצועות בצורת דל"ת שהוא של התש"ר (ראה שם ה"ג). וכן מדייק

(*) אבל בחקו"י ח"א א' י"ז, א) מפרש, על לבך על תש"י ועל זרועך על תש"ר. ע"ש.

מקודש מחבירו קודם את חבירו¹⁷), אלא שגזירת הכתוב היא¹⁸, „דכתיב: וקשרתם לאות על ידך והדר והיו לטוטפות בין עיניך“.

ויש להוסיף על דבריהם ממ"ש ה"ב"ח¹⁹ בביאור לשון הטור²⁰ שהקדים הלכות כתיבת תפילין של ראש לכתיבת השל יד, שס"ל להטור ש„השל ראש מפני שקדושתו חמורה משל יד... על כן חייב לכתוב של ראש תחלה ואח"כ של יד“.

ועפ"ז י"ל שהרמב"ם ס"ל שבכל מעשי תפילין (לבד הנחתם) יש להקדים של ראש לשל יד כיון שקדושתו חמורה משל יד. אבל לכאורה קשה לפרש כן דעת הרמב"ם, שהרי נקט סדר זה לא רק גבי כתיבת הפרשיות ועשיית הבתים וכו', אלא גם לענין הנחתם וברכתם, שבזה גזרה תורה ששל יד קודמת, ואיך יתכן שברמב"ם מקדים בזה השל ראש להשל יד, היפך סדרם בכתוב והיפך אופן קיום המצוה בפועל?

וגם לענין סדרם במנין המצות כבר כתבנו²¹ שזהו „טעם קלוש“, כי מה ענין קדושת וחומר המצוות לסדרם? דלא מי צינו שהסדר דמנין המצות יהי' בהתאם לסדר מעלת קדושתן וחומרותן, וכמו ב"הלכות אלו גופא, שהרמב"ם מצרף יחד הל' תפילין והל' מזוזה והל' ספר תורה, ונקטם בסדר זה, אע"פ שקדושת ס"ת

ואח"כ²², וכיצד עושין תפילין של יד: וכן שם²³ לענין סדור הפרשיות („כיצד סדור הפרשיות, בתפלה של ראש מכניס פרשה אחרונה כו' (ואח"כ) תפלה של יד כותבם כארבעה דפין כו'“), אורך הרצועות („ואורך רצועה של ראש כו' ואורך רצועה של יד כו'“²⁴) ואופן קשירת הרצועות בבתים („ומכניס רצועה של ראש בתוכו שלה כו' וכן בשל יד קושר כו'“²⁵); בריש פ"ד במקום הנחתם – „היכן מניחין תפילין של ראש מניחין אותן כו' ושל יד קושר אותה כו'“; וכן שם²⁶ לענין ברכת תפילין – „וכיצד מברכין על של ראש מברך כו' ועל של יד מברך כו'“²⁷.

ב. והנה יש שביארו²⁸ טעמו של ה"רמב"ם משום דשל ראש קדושתו חמורה משל יד, שלכן „תפלה של ראש אין עושין אותה של יד... לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה“²⁹, ובאמת מטעם זה גם הנחת השל ראש הי' צ"ל קודם להנחת השל יד (שהרי „כל ה-

(9) שם ה"ד.

(10) שם הלכה ה"ו.

(11) שם ה"ב.

(12) שם ה"ג.

(13) ה"ד.

(14) אבל זה שהקדים הרמב"ם תש"ר בסוף הל' תפילין (פ"ד הכ"ה) „שכל זמן שהתפילין בראשו... ועל זרועו הוא עניו כו'“ – מובן, כי בא בהמשך למ"ש ד„קדושת תפילין קדושתן גדולה היא, וקדושת ש"ר גדולה משי" (כדלקמן ס"ב); ומטעם זה גופא, פעולת התפילין על האדם שיהי' עניו כו', היא ביותר ע"י תש"ר. ולכן גם כהא דהתפילין פועלים על האדם „שלא יחטא“ תש"ר קודם (רמב"ם סוף הל' מזוזה (ספ"ו), ממנחות מג. ב).

(15) חמדת ישראל (להר"י מאיר דן פלאצקי)

קונטרס נר מצוה מ"ב-י"ג (בשם אחרונים), ועוד.

(16) רמב"ם פ"ג הי"ז, ממנחות לד, ב.

(17) זבחים פט, א (במשנה).

(18) ראה גם העמק שאלה לשאלות שם אות

ג.

(19) לטו"א ר"ס לב. וראה גם עטרת זקנים

לשו"ע אר"ח שם ס"א. באר היטב שם סק"ג מ'

האר"ל. שר"ע אדה"ז שם.

(20) שם.

(21) בהגהות עמק המלך לרמב"ם כאן.

חמורה מקדושת מזוזה²² ותפילין²³.

א"כ בשל ראש דהמצוה שיהי' מונח²⁶.

יש שכתבו²⁴ שהרמב"ם נקט בסדר זה "להורות הדין שכתב בפרק ד' הלכה ד' תפלה של יד אינו מעכב של ראש אפילו אין לו של יד רק של ראש מניח של ראש כדכתב מרן הכ"מ שם ולכך התחיל בשל ראש לומר אם אין לו אלא של ראש מניח אותה לבדה . . גם בכרכה מתחיל שם בשל ראש ג"כ לכוונה זו".

ויש לומר, שיסודו בלשון הכתוב עצמו, "וקשרתם לאות על ידיך והיו ל' טוטפות בין עיניך", דגבי של יד נקט הכתוב מעשה הקשירה, ואילו בתפילין של ראש נאמר, "והיו". וכן מדייק ה' רמב"ם במנין המצות בריש הל' תפילין (כנ"ל ס"א) – "להיות²⁵ תפילין על הראש . . לקשרם על היד"²⁶.

אבל נוסף ע"ז שלפי זה הי' מספיק לנקוט סדר זה גבי מקום הנחתן וברכתן ואין זה טעם לנקוט סדר זה גם במנין המצוות (וכן בכתובת הפרשיות ועשיית התפילין כו'), הרי עוד זאת, כיון שה' רמב"ם כתב בפירוש ד"של יד אינה מעכבת של ראש מפני שהן שתי מצות זו לעצמה וזו לעצמה", ל"ל גם לרמז דין זה ע"י הקדמת של ראש לשל יד (היפך סדרם בקרא והיפך סדר החיוב לכת-חילה).

26 וראה צפ"ע בהשמטות שבסו"ס הפלאה (נה, ב), שבוה א"ש ל' הש"ס (ביצה טו, א), ה"י בא בדרך ותפילין בראשו ושקעה עליו חמה מניח ידו עליהם כו" – "דנקט שם רק ותפילין בראשו . . דרק בשי"ר אסור ולא בשי"י" – כי "מה דהמצוה היא ביום, זה אסור בלילה, ובתפילין ש"י המצוה היא רק ההנחה זה דוקא אסור (משא"כ כשמנחמים עליו אין איסור). משא"כ בשל ראש דאסור גם אם מונחין כיון דהמצוה היא כו".

27 וכ"ה ל' הרמב"ם במנין המצות שעל סדר הלכות (בריש ס' היד). וצ"ע בלשונו במנין המצות שלו בריש ס' היד (מ"ע יב), לקשור תפילין בראש" (וראה לעיל הערה 3), ובסהמ"צ לפנינו (מ"ע יב), "להניח תפילין של ראש" (וכ"ה במ"ע יג בתשי"י). ובתרגום קאפח (מ"ע יב יג), "במעשה תפילין" (וראה הוצאת העליר שם בהערה). ואכ"מ.

28 וראה דרישה לטווא"ח סכ"ה (אות א) בשם המהר"ל, בטעם ש"תקנו על של ראש" על מצות" ועל של יד "להניח", משום דבשל יד כתיב וקשר-תם לאות על ירך וקשירה והנחה חדא היא לכן

ג. ויש לומר הביאור בזה, ע"פ מ"ש בצפנת פענח על הרמב"ם²⁷, שיש הבדל בין תפילין של יד לתפילין של ראש, "דגבי תפילין של יד המצוה היא [מעשה] ההנחה או הקשירה . . אבל בשל ראש המצוה שיהי' מונח" [וא' הנפק"מ למע-שה, דהא שאמרוי דאם הניחם קודם אור הבוקר, כשיגיע זמנן ממשמש בהן ומברך עליהן", ד"זה רק אשל יד . . דשם הנחה הוא מצוה (ולכן צריך למשמש בהן) מש-

*) בב"ח שם (ד"ה ויניח של יד). דהא ש.תקנו ברכה להניח ולא לקשור תפילין כדכתיב וקשרתם . . דעיקר מצות תפילין הוא שיהיו מונחים עליו כל היום ואם הי' מברך לקשור הוזה משמע (דבמה) שקושר תפילין על ידו ועל ראשו רגע א' ואח"כ מסירן יוצא י"ח לכך תקנו להניח דמשמע שיהו מונחים עליו כו".

אבל נוסף לזה ד"ל דקשירה והנחה חדא היא" (כדרישה שבפנים) – ראה צפ"ע (להל'

22 רמב"ם שם (הל' מזוזה) פ"ה סה"א.

23 כ"י לטווא"ח סל"ב ד"ה ואם עבד. שו"ע אדה"ז שם ס"יא (ושם סמ"ב ס"ז).

24 הגהות טורי אבן לרמב"ם כאן.

25 להל' תפילין פ"ד ה"ד. מהד"ת (ע, ד. פט, א). – וראה גם גליוני הש"ס (להר"י ענגל) לירי-שלמי זרעים כרך א אות מד (בדעת הירושלמי).

ועפ"ז מוכן בפשטות הטעם שמנה הרמב"ם תש"ר ותש"י לשתי מצות במנין תר"ג. דלכאורה, אע"פ שאינן מעכבות זו את זו, מאי שנא מציצית, דאע"פ שלבן ותכלת אינן מעכבין זא"ז מ"מ הם מצוה אחת כיון ש,הענין אחד"י³³ (כמו שהקשה הרמב"ם³⁰)? וע"פ הנ"ל מתורץ, כי תפילין של יד ותפילין של ראש חלוקים בעצם גדרם, דשל יד מצותה מעשה הקשירה, ואילו בשל ראש המצוה היא שיהיו מר-נחים על הראש.

והנה החילוק הנ"ל בין תש"י ותש"ר הוא לא רק בתוכן המצוה (אם הוא הפועל או הנפעל), אלא גם בזמן המצוה, דכיון שבשל יד המצוה היא הקשירה או ההנחה נמצא שקיום המצוה הוא רק ברגע של מעשה הקשירה או ההנחה, משא"כ ב-תפילין של ראש שהמצוה היא שיהיו מונחים על ראשו, נמצא, דכל רגע ורגע שהוא לבוש מקיים מצוה³² (וכפי שמביא

מברכין להניח אבל בשל ראש כתוב והיו לטוטפות הרי שלא נזכר בה אלא לשון ההוי"ו לפיכך שייד בה על מצות תפילין. ואולי אין כוונתו רק ללשון לבד, אלא שזהו חילוק באופן מצותם, כבפנים. (29) ל' הרמב"ם בסהמ"צ שורש יא בסופו. (30) בהשגותיו על סהמ"צ שם (בדפוסי סהמ"צ הנפוצים הוא בהשגות הרמב"ן על שורש ט. אבל בדפוסים אלו יש השמטות בל' הרמב"ן. והשגה זו שייכת לשורש י"א – ראה סהמ"צ הוצאת העליר. וכן סהמ"צ עם השגות הרמב"ן (ירושלים תשמ"א)). (31) דלא כב"ח הנ"ל הערה 28 (בשור"ג). (32) ל' הצפע"צ במהד"ת (ע, ד. ועד"ז שם פט. א). וראה גם בצפע"צ להל' תפילין שם.

תפילין שם), דגם בשל יד מברך להניח במקום ולא בפתח משום דזה גורם לשל ראש שיהי' מונח משום דכל שבין עיניך יהא שניס" (כדלקמן ב-פנים).

בצפע"צ³³ ע"ז מחז"ל³⁴ עה"פ³⁵ „ככל עת גו' ושמן על ראשך אל יחסר" – „אלו תפילין", דהיינו תפילין של ראש³⁶ („על ראשך"). שבהם דוקא נאמר „ככל עת . . אל יחסר", שמצותן ככל רגע ורגע³⁷.

ואין זה סתירה למ"ש הרמב"ם³⁸ „שמצותן ללבשן כל היום", שזה קאי גם על השל יד – כי זה שצריך להיות לבוש גם בשל יד כל הזמן הוא רק לפי ש,כל זמן שבין עיניך יהו שתיים" (כדאיתא בגמרא: שזהו הטעם ד,כשהוא חולץ חולץ של ראש ואח"כ חולץ של יד"). היינו שאינו מצות השל יד, אלא פרט בקיום מצות של ראש, שיש דין מיוחד בתש"ר ש,כל זמן שבין עיניך יהו שתיים"י³⁹.

[ועפ"ז מתרץ בצפע"צ⁴⁰ הא דכתבו התוס"י⁴¹ גבי „סח בין תפילה לתפילה עבירה היא בידו", דזהו רק בתפילין (ולא בשוחט עופות הרבה וסח בין עוף לעוף) „שמצוה אחת הן"י⁴² – דלכאורה צ"ב, שהרי מפורש בש"ס⁴³ שהן שתי מצות?

(33) להל' תפילין שם. וכן במהד"ת שם.

(34) שכת קנג, א.

(35) קהלת ט, ח.

(36) כפרש"י שבת שם.

(37) וראה צפע"צ מהד"ת (צא, א) המעלה ד,אל יחסר" דתפילין על „ככל עת" דציצית, אף שגם ציצית הוי „מצוה נמשכת".

(38) פ"ד הכ"ו.

(39) וראה בארוכה לקו"ש ח"י"ט (ע' 47 ואילך) בכיאר פלוגתת הש"ס והמכילתא בזה. ואכ"מ.

(40) הל' תפילין שם.

(41) מנחות לו, א ד"ה סח.

(42) וראה שו"ע אדה"ז סכ"ה סכ"ב (מבעל המאור (הובא כר"י) סוף ר"ה. כ"י לטא"ח שם) „ששתיהן נחשבים להוי"ו ועש"י אחת".

(43) שם מד, א.

דחיוב ק"ש הוא פעמיים בכל יום⁴⁶ וחיוב תפלה (מה"ח) הוא „להתפלל בכל יום“⁴⁷ (אבל לא פעמיים כבק"ש): ולאחרי ה מצוות שבדיבור שחייבים בהם בכל יום – מונה המצוות שבמעשה, החל מהל' תפילין, שהנחתם היא פעם אחת ביום⁴⁸ [ובהמשך לתפילין באות הל' מזוהה וספר תורה מפני שייכותן בתוכנן, ובפרט שכו"כ הלכות משותפות להן⁴⁹], ואח"כ הל' ציצית שחיוב ציצית אינו כתפילין שהרי אין המצוה אלא רק בכסות בת ד' כנפות⁵⁰: ואח"כ הל' ברכות שמה"ת חייבים לברך רק „אחר אכילה“⁵¹ ואף גם זאת „אינו חייב מן התורה אלא אם כן שבע“⁵² [ויש לומר, בטעם הקדמת ציצית לברכות, כי בציצית מפורש בתורה ש' כוונת המצוה היא „וזכרתם את כל מצות ה' גו' למען תזכרו גו“⁵³, שזהו תוכן ספר אהבה כנ"ל, „לזכרו תמיד“, משא"כ בברכות שלא מצינו כזאת מפורש בתורה⁵⁴, ובפרט שחיוב ברכות מה"ת אינו הכרחי

אלא „דכאן ר"ל על ההנחה ושם ר"ל שיהי' מונח“, כלומר: זה שנחשבות לשתי מצוות היינו לפי שתש"י חלוקים מתש"ר כי מצותן היא מעשה ההנחה (או הקשי-רה) כנ"ל: משא"כ לענין „שיהי' מונח“ (היינו המצוה שתפילין יהיו מונחים עליו כל הזמן) ה"ה מצוה אחת, כי בזה תש"י הם רק פרט במצות השל ראש, כנ"ל].

ד. עפ"י הג"ל יש לבאר הטעם ש' הרמב"ם הקדים בכל פעם תפילין של ראש לשל יד – דקדימה זו היא בהתאם לתוכנו של כללות ספר אהבה, שכולל (בלשון הרמב"ם⁵⁵), „המצות שהם תדירות שנצטוו בהם כדי לאהוב המקום ולזכרו תמיד“. ובענין זה הרי העיקר הוא המצוה דתפילין של ראש שהיא מצוה תמידית, שבכל רגע שהוא לבוש בהם מקיים מצוה (משא"כ בשל יד שמצותן היא רק מעשה הקשירה, וזה שצ"ל מונחין עליו תמיד הוא רק פרט במצות תש"ר כנ"ל⁵⁶).

ויש לומר עוד, שסדר זה דקדימת תש"ר לתש"י, הוא בהתאם ובהמשך לסדרן של כל המצוות דספר אהבה:

ע"פ דברי הרמב"ם הנ"ל בתוכן ס' אהבה, נראה שסדר המצוות בספר אהבה הוא (בעיקר) לפי אופן התדירות של עשיית המצוה (ע"ד „כלי התדיר מחבירו קודם את חבירו“):

בתחלתו סידר הל' ק"ש והל' תפלה –

(46) רמב"ם ריש הל' ק"ש (ובכותרת שם).

(47) ל' הרמב"ם ריש הל' תפלה. ובכותרת שם „לעבוד את ה' בכל יום בתפלה“. ונת' במ"א.

(48) דאף את"ל זמ"ש הרמב"ם „מצותן ללבשו כל היום“ הוא חיוב מה"ת (ובכ"ר האריכו בנ"כ. ואכ"מ), מעשה הנחתם הוא פ"א.

(49) כרוב ההלכות בהל' תפילין פ"א.

(50) ראה רמב"ם הל' ציצית רפ"ג. ושם ה"א „שאינו אדם מחוייב בו“.

(51) ל' הרמב"ם בכותרת להל' ברכות, וכן שם ה"א „אחר אכילת מזון“.

(52) שם ה"א.

(53) שלח טו, לט"ז. וראה רמב"ם סוף הל' ציצית.

(54) ורק חכמים תקנו כמה ברכות „כדי לזכור את הבורא תמיד“ (רמב"ם הל' ברכות פ"א ה"ג. וראה שם ספ"י וספ"א).

(44) במנין המצות על סדר ההלכות שבריש ס' הי"ד.

(45) וראה מנחות (מג, ב) „חביבין ישראל שסיבכו הקב"ה במצות תפילין בראשיהן ותפילין בורועותיהן וציצית . . . ומזוה . . . נזכר במילה כו" – דמצות אלו הן מצוות נמשכות בו, ולכן מקדים ש"ר לש"י, כי בענין זה הוא העיקר, כפננים.

ויש לומר, דאע"פ שלענין ברכה ס"ל להרמב"ם⁵⁵ שלא תיקנו ברכה אחרת על השל ראש (ורק כשסח בין תפילה ל- תפילה מברך על של ראש, על מצות תפילין)⁵⁶, מ"מ, לענין קיום המצוה עצמו ס"ל ג"כ שתפילין של ראש, היא עיקר המצוה.

ועפ"ז יומתק עוד יותר טעם הקדמת תש"ר לתש"י, שאין זה רק מחמת התמיכות והתדירות שבתש"ר, אלא גם לפי ש, היא עיקר המצוה (דתפילין).

ו. ויש להוסיף בביאור ההבדל הנ"ל בין תש"י ותש"ר - ע"פ פנימיות הענינים:

החילוק הפנימי בין תש"י ותש"ר הוא, דתש"י שמניחים על הזרוע כנגד הלב מורה על עבודת המדות, לשעבד להקב"ה, הלב שהוא עיקר התאוות והמחשבות, ותש"ר, על הראש כנגד המוח - לשעבד, הנשמה שהיא במוח להקב"ה⁵⁷.

וזהו גם הטעם הפנימי דהפרשיות ד' תש"י הם בבית א', ואילו בתש"ר, ד' הפרשיות מונחות כאר"א בבית בפ"ע, כי ענינו של המוח והשכל הוא לפרט כל דבר לפרטים, משא"כ רגש המדות אין בו התחלקות פרטים, דרגש המדות מצד עצמו הוא למעלה ממדידה והגבלה (ורק מפני השפעת השכל על המדות, הרי גם המדות הם במדידה והגבלה), ולכן תש"ר הם בד' בתים בפ"ע, ותש"י כל ד' הפרשיות הם בבית א'.

ועפ"ז יש לבאר החילוק הנ"ל בין

בכל יום⁵⁸ כנ"ל; ומסיים במצות מילה שמעשה המצוה הוא רק פעם אחת בחיים.

ולכן הקדים הרמב"ם תש"ר לתש"י, כי תש"ר הוא יותר, "תדיר", כיון שקיום המצוה דתש"ר הוא בכל רגע ורגע, ואילו קיום מצות תש"י אינו אלא בעת הקשירה.

ה. ויש להמתיק הענין יותר, ע"פ דיוק לשון אדמו"ר הזקן בשולחנו⁵⁹ בטעם הדיעות ש, תקנו חכמים לברך עוד ברכה אחרת על תפילין של ראש, (על מצות תפילין) - "לפי שהיא חשובה והיא עיקר המצוה", ומקורו בתוס"ס. אבל לשון ה' תוס' היא, "שהיא גמר מצוה ועיקר וכו'", ובזה יש לפרש דלשון "עיקר" היא ע"ד המעלה ד, גמר מצוה (וברא"ש⁶⁰ נקט רק "שהיא גמר המצוה"). אבל מזה שרכינו הזקן השמיט הלשון "גמר מצוה" וכתב רק, "שהיא חשובה והיא עיקר המצוה", משמע שס"ל, שתש"ר היא "עיקר המצוה" בכלל (בכשיבוח).

וע"פ דברי הצפ"נ אתי בפשטות, כי עיקר מצות תפילין היא השל ראש, שהיא מצוה תמידית כל זמן שהוא לבוש בהם, משא"כ מצות השל יד היא רק בשעת מעשה הקשירה (או ההנחה), ואילו אח"כ לבישת תש"י היא רק פרט וטפל להשל ראש.

(55) ולהעיר שגבי ציצית לא כ' הרמב"ם התנאי דכסות בת ד' כנפות ככותרת, וגם בפנים ההלכות כתבו רק בפ"ג. וכן להעיר שבהל' ברכות פ"א ה"ב לא נקט ציצית לדוגמא על מצוח שאינו חובה, אלא דומין לרשות.

(56) או"ח סכ"ה ס"ד.

(57) ברכות ס, ב ד"ה אשר קדשנו.

(58) פסחים פ"א ס"י (קרוב לסופו) - כצוין במ"מ עה"ג.

(59) פ"ד ה"ה. כדעת הרי"ף (בהל' תפילין

שלו). ועוד.

(60) שר"ע או"ח סכ"ה ס"ה. שר"ע אדה"ז שם

סי"א בשינוי ל' קצת.

תש"י ותש"ר (דתש"י מצותן רק מעשה הקשירה, ואילו תש"ר היא מצוה תמידית, "שיהי' מונח") – בפנימיות הענינים:

סעיף ג) – הוא משום שהן שתי דרגות בעבודת ה"ב" מבואר בכ"מ⁶³, שיש ב' דרגות כמוחזין – חיצוניות המוחזין ופנימיות המוחזין, שההבדל ביניהם הוא: אע"פ שהמוח שליט על הלב⁶⁴, וההתבוננות בגדולת ה' מולידה בלב אהבת ה' ויראתו (כמבואר ברמב"ם⁶⁵), יש חילוק בין חיצוניות השכל ופנימיות השכל באופן השפעתן על מדות שבלב:

השפעת חיצוניות השכל על המדות היא בדרך פעולה, דלאחרי שהאדם מבין ומשיג בשכלו גדלות ה' ("וידעת" ⁶⁶) צ"ל עבודה נוספת לפעול הולדת מדה שבלב ("והשבות אל לבבך" ⁶⁷), שזה בא ע"י התעסקות מיוחדת מצד השכל שבראש, להתלבש ב"עולם המדות" ולעורר רגש שבלב. ומובן, שלגבי דרגת השכל עצמו ה"ז ירידה:

משא"כ השפעת פנימיות השכל, ה- קשורה עם עצם הנפש, הרי היא בכל חלקי האדם בדרך ממילא, כי השגת איזה דבר מצד פנימיות השכל היא באופן שהאדם נדבק בזה בכל מציאותו, באופן שהמדות נגרות בדרך ממילא אחרי ה- השגה.

וזהו החילוק בין שני האופנים בתש"י ותש"ר:

בנוגע למדות שבלב, הרי אין לבו של אדם (בינוני – שהיא מדת כל אדם) ב- רשותו, להפך לבו מתאוות עוה"ז לאה- בת ה' באמת" (דצדיקים דוקא לבם ברשותם⁶⁸), ולכן אין מצות תש"י – דהיינו שעבוד תאוות הלב – "שיהי' מונח", כ"א רק מעשה הקשירה, זאת או- מרת, דאע"פ שאין האדם יכול להפוך את לבו מתאוות לבו לאהבת ה' באמת, שיהי' משועבד בתמידיות לאהבת ה', מ"מ עליו לקשור את לבו, בדרך אתכפיא, לשלוט על עצמו שלא להוציא תאוותו מן הכח אל הפועל⁶⁹.

משא"כ בנוגע למוחו, הרי "מוחו בר- שותו" של כאו"א מישאל, ש"יכול להתבונן בו בכל אשר יחפוץ"⁷⁰, ולכן מצות תש"ר היא "שיהי' מונח", היינו שיהי' משועבד באופן תמידי לעבודתו יתברך.

אבל אע"כ, כדי לקיים מצות תש"ר צריכים גם לענין דתש"י, "כל זמן שבין עיניך יהו שחיים", כי כדי שעבודת המוח תהי' כדבעי, מוכרח שגם לבו יהי' "קשור" ומשועבד (עכ"פ בדרך אתכפיא) במשך כל היום, כמובן בפשטות, שאם לא יהי' שולט על תאוות לבו, הרי זה יבלבל לעבודת המוח כו'.

ז. ובעומק יותר יש לומר, שהחילוק בין שני הענינים בתש"י ותש"ר – דלגבי מעשה ההנחה הם שתי מצוות, ולענין "שיהי' מונח" הם כמו מצוה אחת (כנ"ל

63) בהבא לקמן להעיר גם מלקו"ש ח"ט ע' 56 ואילך.

64) ראה קונטרס העבודה ע' 7-6. ד"ה ואל מי תדמויני תרס"ה. ד"ה לך אמר לבי עת"ר (ע' יג ואילך). ד"ה כי חק לישראל השירית פ"ג. ועוד.

65) תניא פ"ב (יז, רע"א), מרע"מ פ' פינחס.

66) הל' יסוה"ת רפ"ב.

67) פרשתנו ד, לט.

61) תניא רפ"ז.

62) ראה בארוכה תניא פ"ב ואילך.

אז המדות נגררות בדרך ממילא אחרי השכל (כנ"ל), ואז תש"י ותש"ר הם מצוה אחת, והמדות נטפלות לעבודת המוחין ונגררות אחריהם⁶⁸, „כל זמן שבין עיניך יהו שתים“.

(משיחות ש"פ תרומה תשמ"ז;
י"ד שבט תשכ"ט)

בתחילת העבודה, כשעבודת השכל היא רק בדרגא של חיצוניות, אזי תש"י ותש"ר הם שתי מצוות, היינו שהן שתי עבודות שונות, עבודת הלב ועבודת המוח, וחלוקת גם במעלתן, ששעבוד המוח לעבודת ה' הוא באופן תמידי, „שיהי' מונח“, ואילו התעוררות המדות היא בדרך פעולה, שע"י המוח הרי הוא מקשר את לבו לה':

(68) כי אז המדות הן בדרגת המוחין (ראה במקומות שנסמנו בהערה 64).

משא"כ כאשר מתעלה בעבודתו, עד שעבודתו היא מצד פנימיות המוחין, הרי